

Militairen in Kampen

*In onderstaande bijdrage wordt een aantal gebeurtenissen
geschetst met betrekking tot het garnizoen en het stadsbestuur
van Kampen in de periode 1750-1795*

door Joop Kroon

De Republiek

De Friese stadhouder Willem, zoon van Johan Willem Friso, werd in 1747 de eerste stadhouder die over alle zeven gewesten van de Republiek der Verenigde Nederlanden regeerde. Hij overleed in 1751 en werd opgevolgd door zijn driejarige zoon Willem V. Diens moeder, prinses Anna van Hannover, werd regentes of 'Gouvernante'. Na haar dood in 1759 werd hertog Lodewijk Ernst van Brunswijk-Wolfenbüttel de belangrijkste voogd over de minderjarige stadhouder. In 1766 werd Willem V achttien jaar; de hertog was niet langer voogd maar bleef wel de belangrijkste adviseur van de jonge stadhouder.

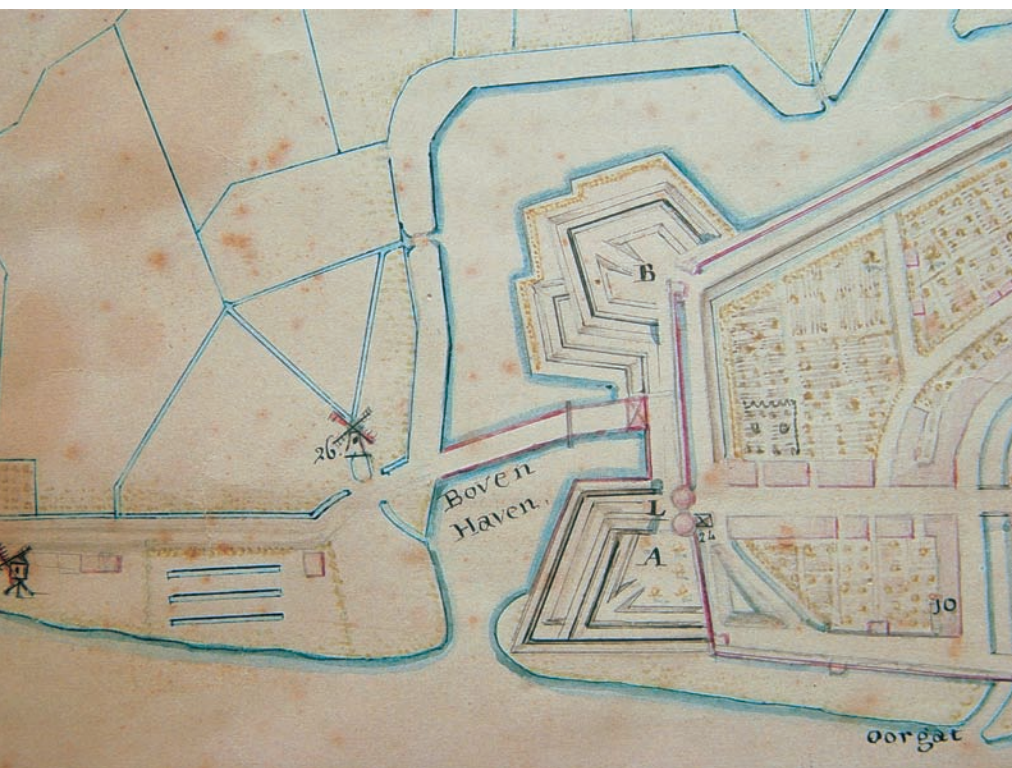
In de jaren tot 1795 maakte het land roerige tijden door. Tijdens de Zevenjarige Oorlog tussen de meeste Europese staten (1756-1763) bleef de Republiek neutraal, maar liep economisch veel schade op. Maar in 1780 ging het mis en verklaarde Engeland de oorlog aan de Republiek, de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784).

Intern werd de Republiek in die tijd gekenmerkt door onderlinge twisten. Vooral de patriottenbeweging drukte vanaf 1780 haar stempel op het verloop van de geschiedenis. De patriotten waren tegen het stadhouderlijk systeem gekant, maar dankzij de steun van Pruisen kon de stadhouder zich handhaven. Doch in 1795 was het afgelopen en vielen de Fransen de Republiek binnen; daarmee kwam een einde aan het stadhouderlijke systeem dat het meer dan twee eeuwen had uitgehouden.

Het Staatse leger

Omstreeks het midden van de 18de eeuw bestond het leger van de Republiek, kortweg het Staatse leger genoemd, uit ruim 40.000 man. Dat leger was grotendeels opgebouwd uit regimenten infanterie (soldaten te voet) en cavalerie (soldaten te paard), die weer waren verdeeld in meer dan

500 compagnieën infanterie en ongeveer 80 compagnieën cavalerie. Een compagnie telde ongeveer 70 man. Een regiment droeg de naam van zijn oprichter, die echter na verloop van tijd het commando overdroeg aan een kolonel-commandant. Een commandant stelde zijn regiment ter beschikking van een provincie, die hem daarvoor betaalde. Met dat geld kon de commandant soldij, uitrusting en andere benodigdheden betalen. De naam van de provincie werd aan die van het regiment gekoppeld. Zo waren een aantal compagnieën van het Regiment Infanterie op Holland D'En Vie van 1763 tot in 1767 in Kampen gelegerd. Dit regiment stond zo gezegd 'ter repartitie' van de Staten van Holland. De eenheden bestonden uit huursoldaten; voor ongeveer de helft waren dat landgenoten en verder voornamelijk Fransen, Walen, Duitsers, Schotten, Engelsen en Zwitsers. Van de genoemde 500 compagnieën infanterie bestonden er ruim 180 geheel uit

De stad Kampen in 1756. Detail plattegrond van de hand van Georg Frederik Hoffman. (Collectie: Gemeentearchief Kampen).

buitenlanders. Dat waren voornamelijk Duitsers en Zwitsers, vandaar het gezegde 'geen geld geen Zwitsers.' Daarnaast waren er nog artillerieonderdelen ter ondersteuning van het gevecht. In Kampen hebben overwegend infanterie-eenheden onderdak gevonden.

Het garnizoen

In de eerste helft van de 18de eeuw en ook in de eeuwen daarvoor bood de stad vaak onderdak, al dan niet vrijwillig, aan militairen. In het algemeen werd een garnizoen zeer op prijs gesteld, behalve als het een gevolg was van een verovering. De aanwezigheid van een garnizoen bood natuurlijk, naast de stedelijke schutterij, bescherming en bracht ook niet te verwaarlozen economische voordelen met zich mee.

Dat er niet altijd een garnizoen was, is niet vreemd omdat de oostelijke verdedigingslinie van de Republiek globaal liep langs de lijn Nijmegen-Arnhem-Doesburg-Zutphen-Deventer-Zwolle en verder via de Overijsselse Vecht naar Coevorden. Na het vertrek van het garnizoen in 1749 was dat bijvoorbeeld het geval. Het stadsbestuur stelde dan ook alles in het werk om weer militairen binnen te halen, maar slaagde daar de eerste jaren niet in. Op 3 april 1753 wendde de gemeenteraad, toen Gezworen Gemeente geheten, zich tot het stadsbestuur met een verzoekschrift '*[...] dat de Heren van de Magistraat zich willen inspannen dat deze Stad met meer militie mogte worden voorsien [...] so mogelijk nog met een Bataillon Infanterije.*' Om dat doel te bereiken wilde de Gezworen Gemeente dat het stadsbestuur een krachtig pleidooi daartoe zou richten tot '*Hare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Gouvernante.*' Of de stad een antwoord heeft ontvangen is onzeker, in ieder geval is daarover in het gemeentearchief niets gevonden. Maar men hield vol. Op 21 februari 1755 drong de Gezworen Gemeente er bij het stadsbestuur weer op aan om bij de eerste de beste gelegenheid te zorgen dat de stad '*met meerder guarnisoen mag worden voorsien.*' In 1756 was het zover en kreeg de stad zijn zin. Er kwamen dat jaar enkele eskadrons cavalerie in de stad en de stad zou tot 1795 vrijwel onafgebroken zich garnizoensstad kunnen noemen.

Voor deze onderdelen was in die tijd geen permanente legeringcapaciteit beschikbaar. Gebouwen met de status van kazerne kende de stad niet. De manschappen - hieronder werden ook de onderofficieren gerangschikt - en de paarden werden ondergebracht in door de stad geregelde onderkomens. Het was ook mogelijk dat manschappen zelf bij burgers legering huurden. De oudere militairen werden vaak vergezeld van hun gezinnen. Officieren werden altijd bij burgers ingekwartierd.

De Buiten-Veenpoort, gezien vanuit de richting Hattem, zoals afgebeeld linksonder op de plattegrond van Hoffman uit 1756. (Collectie: Gemeentearchief Kampen).

Voordat een nieuw garnizoen de stad binnentrok, moesten de commandant en zijn officieren eerst een eed van trouw aan de Staten-Generaal, de provincie en de stad afleggen. In Kampen gebeurde de eedsaflegging in aanwezigheid van de troepen ten overstaan van twee vertegenwoordigers van het stadsbestuur buiten de 'Veenpoort', of als men per schip kwam bij de 'Vischpoort'. Het was niet ongewoon om troepen per schip te verplaatsen. In 1783 bijvoorbeeld kwam het nieuwe garnizoen per schip uit 'De Egmond'. De plek bij de Vispoort werd ook gebruikt als het aanwezige garnizoen bij verandering van de politieke machtsverhoudingen een nieuwe eed moest afleggen. Het gebeuren werd vastgelegd in een register van eedsaflegging, vaak met de toevoeging 'Sonder Argelist', dat wil zeggen dat het stadsbestuur de zaak vertrouwde.

In de tijd van stadhouder Willem V luidde de eed: *'Wij beloven en zweren met*

onse onderhebbende compagnien deze Stad en Magistraat van dien gehouw en getrouw te weezen, dezelve getrouwelijk te dienen en te gehoorzaamen in 't geen zij luiden tot behoudenisse, dienst en rust haarer stede ende namentlijk jegens alle oproer ende seditie van den Volke bevelen zullen, onverminderd nochtans de bevelen die de Heeren Staten dezer Provincie ofte derzelve gecommiteerde Raaden aan ons zouden mogen geven en onverminderd dan ook nog de ordres, welke van wegens den Heere Prince Erfstadhouder als Capitein en Admiraal Generaal etc. etc. etc. aan ons zoude mogen gegeven worden. Zo waarlijk moet ons God almachtig helpen'.

De commandant van de eenheid die in garnizoen kwam, dus de garnizoenscommandant, was uitsluitend commandant van zijn eenheid. Daarnaast was er in de stad een functionaris, eerst gouverneur, later wachmeester en weer later (groot-)majoor van de stad geheten. Hun taak was vooral toe te zien op een *'goede en exacte discipline onder het hier guarnizoen houdende krijgsvolk'*, teneinde de burgerij te vrijwaren van overlast. Zij verbleven permanent in de stad, in tegenstelling tot de garnizoenscommandant, die als commandant van de in de stad gelegerde troepen kwam en vertrok met het garnizoen. Tot ongeveer 1750 waren het burgers van de stad die door het stadsbestuur aan de Raad van State voor die functie waren voorgedragen. Zij werden vervolgens benoemd door de stadhouder en waren dus in dienst van Republiek. Bij hun benoeming moesten zij een bedrag van 3.000 gulden aan de stad betalen. Maar dat was een dode letter en in plaats van voor de functie te betalen, kregen zij van de stad jaarlijks een *'douceur'* van 150 gulden. In de tweede helft van de 18de eeuw waren het meestal oud-officieren, woonachtig in Kampen. De laatste twee majoors van de stad waren majoor Bartold Jan Eekhout en luitenant-kolonel Johan Ludwich Seiffart.

Af en toe een conflict

Zoals gebruikelijk in die tijd verbleven de troepen soms maar enkele maanden tot een jaar in de stad. Langer dan twee jaren was een hoge uitzondering. Zoals gezegd, sloten de periodes niet altijd aan. Leveranciers en kroegbazen profiteerden natuurlijk van het garnizoen, dat wel 600 man sterk kon zijn. Over het verblijf van de troepen in de stad is weinig bekend. In de notulen van het stadsbestuur wordt vrijwel niets gevonden over klachten van de burgerij over het gedrag van militairen. In juli 1760 echter vernam het stadsbestuur *'dat eenige meisjes in het arme weeshuis dezer stad verpleegt wordende sig in verkeeringe inlaten met militaire personen waar door gelegentheid gegeven word dat deselve verder worden verleid sodanig dat daer van bereeds*

droevige gevolgen gesien sijn'. Het stadsbestuur nam de zaak hoog op en richtte zich in een pittige resolutie tot het bestuur van het weeshuis. Men eiste dat in voorkomend geval de wezen zware straffen werden opgelegd, en dat gold ook voor diegenen die er kennis van hadden maar het niet meldden aan de 'vaders' van het weeshuis. De brief eindigt met de eis dat *'deze resolutie thans en voorts alle jaren in tegenwoordigheid van alle de kinderen worden opgelezen om sig daar na te kunnen gedragen'*.

Vrouwen en kinderen van soldaten

Een ander fenomeen dat zich wel eens voordeed, was dat bij het vertrek van de troepen een deel van de soldatenvrouwen met hun kinderen achterbleef. Vanwege het stadsbestuur was dat verboden, niet alleen om de reputatie van deze vrouwen, maar men was ook bevreesd dat zij ten laste van de stad konden komen. Burgers die toch aan achtergebleven vrouwen woonruimte verhuurden, konden worden beboet. Bij tijd en wijle werd bij vertrek van het garnizoen de bevolking door de stadsomroeper daaraan herinnerd en kregen de vrouwen te horen dat zij binnen driemaal 24 uur de stad moesten hebben verlaten. Niet alleen de stadsbesturen, maar ook de commandanten waren de soldatenvrouwen en kinderen liever kwijt dan rijk. Zij veroorzaakten in het Staatse leger veel overlast, beter gezegd waren zij een blok aan het been omdat vrouwen en kinderen steeds met de troepen mee verplaatsten. Ook waren zij vaak oorzaak van de veelvuldig voorkomende desertie. Officieren veroorzaakten die problemen niet, zij waren gering in aantal en aan geld hadden zij in het algemeen geen gebrek. In 1795 zou drastisch worden ingegrepen. Het werd dan aan soldaten beneden de 25 jaar en zij die nog geen zes jaar in dienst zijn, verboden te huwen.

De Vrijmetselaarsloge

Een gevolg van geheel andere orde was dat dankzij het garnizoen reeds in 1764 in Kampen een Vrijmetselaarsloge bestond. Eind 1763 was het 1ste Bataljon Infanterie op Holland in de stad aangekomen. Bij sommige onderdelen waren officieren lid van een ambulante loge en dat was ook het geval bij dit bataljon. Hun loge heette *'La Concorde'*. Gedurende het driejarig verblijf van het bataljon in de stad werden ook negen inwoners van Kampen lid van deze loge. In 1767 vertrokken het bataljon en de loge naar Arnhem. Het nieuwe garnizoen, bestaande uit het 2de Bataljon Infanterie op Overijssel, had geen loge. Het zou drie jaar duren voor er een plaatselijk loge werd opgericht. Dat was een initiatief van de nieuw benoemde stadssecretaris Jacob

De Venepoort in 1763, met links op de achtergrond de Buiten-Venepoort. Gewassen inkttekening in sepia van Johannes Swertner. (Collectie: Gemeentearchief Kampen).

Abraham de Mist. Tezamen met de negen oud-leden van de vertrokken militaire loge richtte hij in 1770 de nu nog bestaande loge *'Le Profond Silence'* op. De Mist was secretaris van de stad van 1769 tot 1795. Nadien heeft hij, als hoge ambtenaar van de landsregering, zeer verdienstelijk werk verricht, met name in de toenmalige Hollandse Kaapkolonie.

Wie is de baas?

In januari 1770 deed zich in de stad een incident voor waarbij twee kapiteins van het regiment van de Prins van Nassau Weilburg en een burger zijn betrokken. Dit incident is uitvoerig beschreven in de *Kamper Almanak 2003* en wordt in het kort hier nog eens weergegeven. Het speelde zich af in de middag van 12 januari en Willem van Dalen, plaatsvervangend stadstimmerbaas, was via de Sint Jacobssteeg en de Melksteeg op weg naar de 'lange IJsselbrug,' om die te inspecteren in verband met de ijsgang. Hij gooide een sneeuwbal naar een bekende, miste en raakte de hoed van kapitein Herman Stuijlen. Van Dalen werd in de militaire hoofdwacht opgesloten. Het stads-

bestuur was van mening dat een officier niet het recht had een burger van de stad te arresteren. Er ontstond een conflict met de garnizoenscommandant die achter zijn officieren bleef staan. Er ging vervolgens een brief van het stadsbestuur naar de stadhouder. Deze stelde het stadsbestuur volledig in het gelijk. De twee kapiteins zouden worden *'gereprimendeerd'* over de zaak als zijnde *'beneeden hun Character'*. Hoe de garnizoenscommandant heeft gereageerd, is helaas niet bekend.

Dat het voorgaande als een incident mag worden gezien, blijkt wel daaruit dat het tot 1789 duurde eer er in de notulen van het stadsbestuur weer een competentiekwestie werd beschreven. Het betrof nu een militair die op last van het stadsbestuur was gearresteerd. Het is huzaar Gerrit Leijding die op 30 augustus 1789 door de *'Stads Executeurs'* in zijn kwartier was aangehouden en op last van de burgemeester in het raadhuis was opgesloten. Leijding werd al enige tijd gezocht omdat hij met anderen verdacht werd van *'publijke dieverijen'*. De garnizoenscommandant, luitenant-kolonel Van Raesfeldt, was van mening dat de burgemeester buiten zijn boekje was gegaan en eiste de onmiddellijke vrijlating van de huzaar. Ook was de commandant gebelgd dat er zonder zijn voorkennis en goedkeuring huiszoeking bij de verdachte was gedaan. De burgemeester wees hem erop dat de krijgsraad niet bevoegd was om civiele zaken waar een militair in betrokken was, af te doen. Bovendien herinnerde de burgemeester de commandant aan de eed door hem en zijn officieren bij aankomst in de stad afgelegd. Maar voorlopig gaf de commandant geen krimp. Medio september ontving het stadsbestuur een brief van de Raad van State waarin met veel omhaal van woorden de bevoegdheid van het stadsbestuur met betrekking tot opsluiting van militairen in twijfel werd getrokken, sterker nog, werd ontkend. In de brief werd erop aangedrongen om in de toekomst het aanhouden van militairen over te laten aan het plaatselijke militaire gezag. Graag ontving de Raad van State nadere informatie alvorens een definitief standpunt in te nemen. Het stadsbestuur was niet onder de indruk en Leijding bleef in arrest. De Raad van State werd geïnformeerd en half oktober ontving het stadsbestuur een brief van de Raad van State waaruit bleek dat men van oordeel was dat het stadsbestuur niet onwettig had gehandeld. Wederom werd erop aangedrongen in het vervolg dit soort zaken niet op de spits te drijven en vertrouwen te hebben in de militaire autoriteiten. Korte tijd later reageerde Van Raesfeldt. Hij stuurde zijn adjudant naar de burgemeester met een brief waarin stond dat Leijding uit de militaire dienst was ontslagen. De bevoegdheidsvraag was daarmee niet beantwoord, maar de kwestie was wel opgelost.

Een prinselijke geboorte

Van geheel andere aard was de bemoeienis van het stadsbestuur met het garnizoen in november 1770. Op 17 november stelde het bestuur vast *'dat de tijd van de zwangerschap van Hare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Gemalinne van Zijne Hoogheid den Here Prince Erfstadhouder, zo verre geavanceerd is'* dat ieder ogenblik het heugelijk nieuws kon worden verwacht en dat men nu regelingen moest treffen om, als het zover was, dit feit op feestelijke wijze aan de burgers kenbaar te maken. Als eerste besloot men de garnizoenscommandant *'te gelasten [...] met seven stukken van het geschut op de wallen deser stad een drievoudig salvo te laten doen [...]'*. De burgemeester zou bekend maken op welk tijdstip men kon beginnen. Een ander, nog heden ten dage gebruikelijk, feestvertoon vloeide voort uit de opdracht dat *'door den klokkenist op het klokkespel van den nieuwen toren een uur lang zal worden gespeeld'*. In juli 1772 en juli 1774 werden door het stadsbestuur gelijklopende besluiten genomen.

Het oefenterrein

Militairen die in garnizoen lagen, moesten natuurlijk ook het militaire handwerk bijhouden. Het kleine werk kon wel in of net buiten de stad plaatsvinden en het grotere werk gebeurde traditioneel op de Greente, een stuk gemeentegrond bij Brunnepe waar ook de schutterij oefende. Maar kennelijk voldeed de Greente na verloop van tijd niet meer, zoals uit het volgende kan worden opgemaakt. In mei 1774 waren vier eskadrons van het Regiment Cavalerie Van Rechteren in garnizoen gekomen. De huzaren hadden de Zandberg in IJsselmuiden ontdekt en vonden dat een geschikter terrein dan de Greente. De commandant bekommerde zich nergens om en liet op zekere dag zijn ruiters daar oefenen, maar de pachter van het land maakte ernstige bezwaren *'alzo het gras op die kamp nog ongemaaid stond'*. De oefening werd daarop gestaakt. Omdat de grond eigendom was van het Pesthuis, diende A. Coops, administrateur van het Pesthuis, een klacht in bij het stadsbestuur. Die maakte de garnizoenscommandant duidelijk dat zij ongevraagd op de Greente konden oefenen. Wilde men toch de Zandberg als oefenterrein gebruiken, dan moest de administrateur van het Pesthuis of de burgemeester daarvoor toestemming geven. In ieder geval mocht de pachter geen nadeel ondervinden, zoals ook in de pachtovereenkomst was vastgelegd. Het is onduidelijk of op de Zandberg voor die tijd ook wel werd geoefend, waarschijnlijk niet. Voor burgers was het sindsdien een geliefd schouwspel, vooral als de cavalerie er oefende.

Detailkaart van de vrijheyt der stad Campen door J. Muller uit 1724. Links van de IJssel Kampen, rechts van de rivier IJsselmuiden met geheel rechts de Zandberg. (Collectie: Gemeentearchief Kampen).

Liever geen paarden

Aan het eind van het jaar 1779 schreef het stadsbestuur een brief aan de stadhouder met het verzoek om het aanwezige cavaleriegarnizoen uit te breiden met bij voorkeur infanterie. Mogelijk dat de afvoer van paardenmest een rol speelde, of dat de infanterie een betere reputatie had. Maar het kan ook een gebrek aan stallen zijn geweest. De reden om meer militairen in de stad te willen hebben, was gelegen in de omstandigheid dat in dat jaar veel burgers door een epidemie waren overleden en de stad de besteding van gelden door en ten behoeve van militairen goed kon gebruiken. Het verzoek vermeldde dat de oorzaak van de epidemie niet moest worden gezocht in besmetting via de lucht. Het stadsbestuur stelde de geadresseerde gerust met de mededeling dat *'de Magistraat tot wegneeming van alle bedenkingen hieromtrent, den Burgwal door deze Stad lopende, hebben aanbesteed om dit winter schoon te maken en te verdiepen, hetgeen de Stad meer dan twee duizend Guldens zal komen te kosten'*.

Toch weer conflicten

Op zondag 26 maart 1780 kwam de roedendrager (stadsdeurwaarder) Frans Gunning bij het oversteken van de Oudestraat lichtelijk in aanraking met een officier, kornet Jerome. De kornet ontstak in woede en voegde Gunning toe: *'God domi ik zal je met de rotting raaken!'*. Gunning antwoordde: *'Mijn Heer, dat zou mij in het geheel niet convenieeren'*. Vervolgens kreeg hij van de officier een por met diens rotting zodat hij achteroverviel. Van deze gebeurtenis maakte secretaris De Mist een verslag. Er werden ook nog drie getuigen gehoord, die het verhaal van het slachtoffer bevestigden. De tijdelijke president-burgemeester probeerde op 30 maart de garnizoenscommandant op het raadhuis te doen verschijnen. Maar door tussenkomst van de stads-ondermajoor Rutger Erkelens liet de commandant, luitenant-kolonel graaf Van Rechteren weten: *'Dat hij niet gewoon was aan het stadhuis te komen, maar dat hij zijn ondermajor zou zenden'*. De burgemeester nam daar geen genoegen mee en liet de graaf weten *'Dat de heeren van de magistraat niet gewoon waren met den ondermajor in gesprek te treden'*. Het stadsbestuur liet het hier niet bij en verzond op 15 april een klacht naar de stadhouder over de weigering van de garnizoenscommandant om op het stadhuis te verschijnen. Een paar weken later was burgemeester Abraham Vestrinck in Den Haag en werd door de stadhouder in audiëntie ontvangen. Hij nam met hem de klacht door en de stadhouder sprak zijn afkeuring uit over het gedrag van de commandant. Hij voegde daar nog aan toe dat hij evenwel geen maatregelen had getroffen omdat het garnizoen toch op het punt stond te worden afgelost. Op 17 mei 1780 deed zich een soortgelijk geval voor. Luitenant B. Kip leidde op 18 mei de compagnie van majoor Van Heekeren door de Oudestraat. Ter hoogte van de Vispoort werd Kip door de zwaar beladen wagen van molenaarsknecht Manus Vink van de compagnie gescheiden. Er ontstond een woordenwisseling waarin ook ritmeester Cardol werd betrokken. Volgens Vink had Cardol hem met de platte kant van zijn sabel bont en blauw geslagen. De ritmeester meldde het voorval aan de garnizoenscommandant, nog steeds graaf Van Rechteren. Deze beklagde zich schriftelijk bij het stadsbestuur over *'sekere verregaande brutaliteit door een molenaarsknecht aan ritmeester Cardol aangedaan'*. Wederom een onderzoek, maar de heren wensten elkaar niet op het stadhuis te ontmoeten om over de zaak te praten. De garnizoenscommandant had zich inmiddels verzekerd van de steun van *'Zijne Doorlugtigste Hoogheid den Prince Erfstadhouder'* en schreef dat de stadhouder zijn weigering om op het stadhuis te verschijnen had goedgekeurd. Wel was de graaf bereid om bij de burgemeester thuis de kwestie uit te

praten. Op 23 mei liet het stadsbestuur vastleggen dat de zaak niet naar tevredenheid was opgelost. Op 1 juni 1780 stuurde Van Rechteren de correspondentie terug onder aantekening *'de zaak stilzwijgend te laten in status quo'*. Het stadsbestuur liet de zaak nu ook verder rusten.

Gelet op het geringe aantal rapporten lijkt toch de conclusie gewettigd dat er weinig sprake was van overlast. Het stadsbestuur vond de aanwezigheid van een garnizoen te belangrijk en secretaris De Mist maakte van de enkele voorvallen steeds een rapport op waarvan stijl en woordkeus zodanig waren dat niemand zich gekwetst hoefde te voelen. Het ging ook wel over andere zaken dan uitspattingen. Zo beschreef De Mist in 1780 de klacht van het stadsbestuur dat het Pesthuis, ten behoeve van zieke ruiters, veel langer werd gebruikt dan was voorzien. Zo waren er bij sommige compagnieën nog slechts vier tot zes man op de been. Verder is er een aantekening over mesthopen die her en der in de stad werden aangetroffen en die buiten de stad hadden moeten zijn gebracht. Het blijkt dan dat het gebrek aan gezonde huzaren schuldig was aan het mestprobleem. Aardig is te lezen dat de garnizoenscommandant, kolonel Kempe, ter verontschuldiging ook nog attendeerde op de oude mest die het vorige garnizoen van De Famars achter een stal aan de Vloeddijk had laten liggen.

Een groter en permanent garnizoen gewenst

De onzekerheid over de permanente aanwezigheid van een garnizoen bleef het stadsbestuur bezig houden. Begin 1782 was het de Gezworen Gemeente die het stadsbestuur er opmerkzaam op maakte dat in vergelijking met Zwolle en Deventer de stad *'so slegt voorsien word van guarnisoen'*. Maar de ligging van de stad, niet op een knooppunt van wegen en niet in een verdedigingslinie, bleef Kampen parten spelen en een groter garnizoen zat er voorlopig niet in.

In een brief van 11 juli 1785 wendde het stadsbestuur zich tot de stadhouder. Men schreef met blijdschap te hebben vernomen dat er plannen waren om de rekruten bestemd voor de nieuw op te richten brigade van het Legioen van Maillbois in de stad te legeren. Deze brigade moest rekruten opleiden en zou daarom voor lange tijd in de stad blijven. Men bedankte de prins dat hij gehoor gaf aan de vele verzoeken dienaangaande door het stadsbestuur gedaan. Helaas is het feest niet doorgegaan.

Wel vernam het stadsbestuur korte tijd later dat eenheden van het Regiment Cavalerie van luitenant-generaal Stavenisse Pous in garnizoen zouden komen. Men was niet blij met deze aankondiging en richtte zich wederom tot de stad-

houder, nu met het doel dit aangekondigde garnizoen tegen te houden. De reden was dat de stad zeer slechte herinneringen had aan het verblijf van het regiment vijf jaar eerder. Het stadsbestuur doelde op de weigering van de commandanten zich aan door of namens het stadsbestuur gegeven orders 'voornaamlijk ter zaake van de Mest' te houden. Men bleef wel voorzichtig in zijn bewoordingen, want het slot van de brief luidde dat men overigens zeer tevreden was over de nog aanwezige infanterie. Ook de onlangs vertrokken cavalerie, waarschijnlijk een eenheid 'karabiniers' uit Alkmaar, had zich zeer goed gedragen. De stad zond burgemeester Johan Lemker van Breda naar Den Haag om de zaak bij de stadhouder te bepleiten. De audiëntie had succes, want Lemker mocht van de stadhouder aan de stad berichten dat de twee eskadrons van Stavenisse Pous niet naar Kampen zouden komen. De stadhouder had ook toegezegd dat het aanwezige garnizoen infanterie in de stad zou blijven. Een paar dagen later, op 30 augustus 1785, betuigde het stadsbestuur schriftelijk zijn dank aan de stadhouder. In de brief stond nog iets heel opmerkelijks. De briefschrijvers maakten er heel voorzichtig melding van dat onlangs de Gezworen Gemeente zich tegen een uitbreiding van het garnizoen had uitgesproken. Zij voelden zich verplicht dit verzoek te ondersteunen teneinde tweespalt onder de burgerij te voorkomen. De stadhouder werd daarom verzocht in het vervolg bij wijzigingen in aard en omvang van het garnizoen vooraf overleg met het stadsbestuur te voeren. Duidelijk is wel dat niet iedere stadgenoot met een (groot) garnizoen was ingenomen.

Deze tweeslachtige houding verdween als sneeuw voor de zon toen er daadwerkelijk gevaar dreigde en dat was al eind 1787. Op 1 oktober 1787 richtte het stadsbestuur zich met een dringende brief tot de stadhouder. Men schreef dat, gelet op de onveilige situatie in de Republiek, het zeer noodzakelijk was dat de stad weer een garnizoen zou krijgen en dat de Gezworen Gemeente dit verzoek volledig ondersteunde. Al of niet dankzij deze brief, kreeg de stad al een week later een garnizoen, zij het wel dat het huzaren waren. Op 8 oktober 1787 trokken twee eskadrons van het Regiment Cavalerie van luitenant-generaal Van Stöcken de stad binnen.

Botsingen tussen het stadsbestuur en de garnizoenscommandant bleven zich af en toe voordoen en gingen meestal over bevoegdheden. Eind augustus 1789 werd een ruiter wegens diefstal in opdracht van het stadsbestuur gevangen gezet. De commandant vond echter dat de man voor de krijgsraad moest verschijnen. Het stadsbestuur was van mening dat het 'Stadsgeregte' over de man moest oordelen. Hoe het is afgelopen, is niet bekend. Wel is zeker dat

de commandant heeft gezegd niet voor de gevolgen te kunnen instaan als het weer gebeurde. Zeer waarschijnlijk is het bij dit incident gebleven.

Het einde van de Republiek nadert

Op 19 oktober 1794, in het laatste jaar van de laatste stadhouder, arriveerden in Kampen acht compagnieën van het Regiment van luitenant-generaal Prins van Hessen Philipstal uit 's-Hertogenbosch, alwaar zij voor de Fransen hadden gecapituleerd. Op 3 november van dat jaar ontving het stadsbestuur twee Britse officieren van het Korps van de Prins Van Rohan. Zij verzochten namens hun commandant en op voorspraak van de stadhouder om in Kampen in garnizoen te mogen komen. Het stadsbestuur weigerde en gaf daarbij aan dat de stadhouder wel zou worden ingelicht over de redenen van die weigering. Er volgde een uitvoerige brief aan de stadhouder waarin het stadsbestuur benadrukte zeer tevreden te zijn met het garnizoen bestaande uit eenheden van het Regiment Cavalerie van de Prins van Hessen Philipstal. Maar dat men het ergste vreesde met militairen die men niet verstond en die bovendien geen goede reputatie hadden. Verder waren er geen stallen meer voor de paarden en was er ook geen hooi en stro meer te verkrijgen. Men vroeg dan ook alle begrip, maar benadrukte dat Kampen altijd bereid bleef een garnizoen te herbergen. Een opvatting die ook door de latere stadsbesturen zou worden gehuldigd.

De laatste brief die stadhouder Willem V aan het stadsbestuur schreef, was gedateerd 28 december 1794. Hij vroeg het stadsbestuur om troepen van de hertog van York in de stad onder te brengen. De hertog was de bevelhebber van de Engelse troepen in de Republiek. Inmiddels was de algemene toestand zo verwarrend geworden dat het stadsbestuur niet meer aan een antwoord toekwam; de troepen kwamen overigens niet opdagen.

Dat de Republiek op zijn laatste benen liep, was ook in Kampen en omgeving te merken. Veel voorbijtrekkende militaire eenheden, maar ook allerlei roversbendes maakten vooral het platteland onveilig. Dat binnen enkele weken er een einde zou komen aan de Republiek der Verenigde Nederlanden zullen het stadsbestuur en vele burgers niet hebben voorzien, of misschien ook wel; de notulen van het stadsbestuur laten zich daar pas op 18 januari 1795 over uit. In januari 1795 vroeg het stadsbestuur aan de garnizoenscommandant om permanent aan de Roskam (Kamperveen) en in Oosterholt (Ijsselmuiden) een *'detachment van een onderofficier en zes gemeenen cavalleristen'* te legeren. Zij moesten vooral *'bij het aankoomen en doortrekken van eenig vreemd krijgsvolk'* waakzaam zijn. Verder moesten zij dag en nacht

patrouilles uitzenden tot op een half uur gaans van hun verblijven. Enige tijd later werd ook een detachement naar het Onderdijks gestuurd.

Op 21 januari 1795 vergaderde het stadsbestuur in verband met de dreiging dat Franse troepen ook naar het noorden van de Republiek zouden optrekken. Men is *'ten uitersten aangedaan over den situatie waarin het Lieve Vaderland zich op dit oogenblik bevindt, daar reeds genoegzaam alle de Generaliteits Landen voor de Fransche wapenen zijn overheersd [...]'*. Het was een korte vergadering, althans de notulen zijn kort, en men kwam tot de conclusie dat Ridderchap en Steden een commissie moesten benoemen om maatregelen te beramen *'ter conservatie van den goede ingezetenen en de veiligheid van dezelve eigendommen en bezittingen'*. Men wist toen nog niet dat de volgende vergadering zou plaatsvinden op 31 januari 1795, het *'eerste jaar van de Bataafse Vrijheid'*.

Bronnen

Gemeentearchief Kampen, oud archief

Dr. H.L. Zwitter, *De militie van den Staat. Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden*.

(Den Haag, 1991)

Liek Mulder, Anne Doedens, Yolande Kortlever, *Geschiedenis van Nederland. Van prehistorie tot heden*. (Baarn, 1989)

